

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه
عنوان قراردادی
عنوان و نام پدیدآور

عبدالرحمن، طه، ۱۹۴۴ - م. / Abd al-Rahman, Taha
سئوال الاخلاق: مساهمه في النقد الاخلاقي للحدائث الغريبه. فارسی
گفتنمان اخلاقی تمدن غرب از نقد تا ارایه بدیل / طه عبدالرحمن؛ مترجمان
آیت اله خزایی، احمد ناظم.
فم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۴۳ ق. = ۱۴۰۰.
۳۹۰: ص. ۲۱/۵ × ۱۴/۵ م. م.
۵-۲۶-۳۱۵-۶۲۲-۹۷۸

مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک

وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
یادداشت
موضوع

فایا
کتابنامه: ص. [۳۸۳] - ۳۹۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.
چاپ دوم: ۱۴۰۲.
اخلاق -- فلسفه / Ethics -- Philosophy: اخلاق انسانگرا / Humanistic ethics
اخلاق اسلامی / Islamic ethics: اسلام -- تجدید حیات فکری / Islamic renewal

شناسه افزوده
شناسه افزوده
شناسه افزوده
شناسه افزوده

خزایی، آیت اله، ۱۳۵۷-، مترجم
ناظم، احمد، ۱۳۵۷-، مترجم
جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center:

رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

۳۷BJ
۱۷۰
۸۷۶۷۳۵۴

مرجع تولید: پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

BP1341

گفتنمان اخلاقی تمدن غرب؛ از نقد تا ارایه بدیل

مؤلف: طه عبدالرحمن / مترجمان: آیت الله خزائی و احمد ناظم

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارهگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: ۳۷۸۳۶۱۳۴ ۲۵ ۹۸+
تلفکس: (داخلی ۱۰۵)/۳۷۸۳۹۳۰۵ ۲۵ ۹۸+
◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ ۲۵ ۹۸+

pub_almustafa pub-almustafa.ir miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

گفتمان اخلاقی تمدن غرب؛ از نقد تا ارایه بدیل

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری عنه‌السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی ص العالمیة» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی ص

فهرست

- پژوهشکده علوم انسانی _____ ۱۰
- مقدمه پژوهشگاه _____ ۱۱
- مقدمه _____ ۱۳
- کدام یک به انسان سزاوارتر است: عقل‌گرایی یا اخلاق‌گرایی؟ _____ ۱۳
- فصل اول: مکارم اخلاق: حقیقت پیوند آن با دین چیست؟ _____ ۴۱
- تبعیت اخلاق از دین _____ ۴۴
۱. ایمان به خداوند _____ ۴۵
۲. اراده خداوند _____ ۴۸
- تبعیت دین از اخلاق _____ ۵۳
۱. مقتضای اصل اراده نیک _____ ۵۳
۲. اشکالاتی بر ادعای تبعیت دین از اخلاق _____ ۵۸
- استقلال اخلاق از دین _____ ۶۱
۱. مقتضای اصل «هیچ یابیدی از هست استنتاج نمی‌شود» _____ ۶۱
۲. اشکالاتی بر ادعای استقلال اخلاق از دین _____ ۶۴
- نقد باورهایی رایج درباره دین و اخلاق _____ ۷۸
۱. اصل در دین، حفظ شعائر ظاهری است. _____ ۸۰
۲. اصل در اخلاق، حفظ «افعال کمالیه» است. _____ ۸۲

۳. افعال معدودی در چارچوب اخلاق جای می‌گیرند. _____ ۱۵
- فصل دوم: حدود عقلانیت خودبسنده متداول _____ ۹۱
- چگونه می‌توان از منظر اخلاقی به این مسأله پرداخت؟ _____ ۹۱
- نقد عقلانیت خودبسنده متداول _____ ۹۴
۱. معیارهای تعریف عقلانیت _____ ۹۵
۱. تعریف ارسطو از عقل _____ ۹۷
۳. تعریف دکارت از عقل _____ ۹۹
- دو نوع عقلانیت عملی _____ ۱۰۶
۲. تبیین معیارهای تعریف عقلانیت _____ ۱۰۷
۲. عقلانیت مسدّد (هدایت‌یافته) و اهداف سودمند _____ ۱۰۹
۳. عقلانیت مؤید (تأیید شده) و دستیابی به ابزارهای کارآمد _____ ۱۱۲
- فصل سوم: چگونه می‌توان آفت‌های اخلاقی تمدن قول را دور کرد؟ _____ ۱۲۱
- زیان‌های اخلاقی تمدن قول _____ ۱۲۲
۱. آفت محدودسازی _____ ۱۲۳
۲. آفت متوقف‌سازی _____ ۱۲۳
۳. آفت معیوب‌سازی _____ ۱۲۴
- ویژگی‌های اخلاق‌گرایی مؤید و رها شدن از آفت محدودسازی _____ ۱۲۷
۱. اصل وجوب _____ ۱۲۷
۲. اصل تکثیرپذیری _____ ۱۲۸
۳. اصل درجه‌بندی _____ ۱۲۹
۴. اصل گستردگی: _____ ۱۳۰
- راهکارهای اخلاق‌گرایی مؤید برای برون رفت از آفت متوقف‌سازی _____ ۱۳۳
۱. اصل عمل‌گرایی بی‌واسطه: _____ ۱۳۳
۲. اصل آراستگی به صفات حُسنی _____ ۱۳۴
۳. اصل اقتدای زنده _____ ۱۳۵

- نتایج اخلاق‌گرایی مؤید و برون رفت از آفت معیوب‌سازی _____ ۱۳۸
۴. احساس خوشبختی _____ ۱۳۸
۲. نگاه انسانی _____ ۱۳۹
۳. ذوق زیباشناسی _____ ۱۴۰
- فصل چهارم: شیوه نوین معرفت: چگونه می‌توان بحران‌های اخلاقی ناشی از این شیوه راحل کرد؟ ۱۴۵
- بحران‌های شیوه نوین معرفت _____ ۱۴۷
۱. اصول شیوه نوین معرفت _____ ۱۴۷
۲. ابزارهای برون رفت از بحران‌های ناشی از شیوه نوین معرفتی _____ ۱۵۲
- ضرورت‌های اقتدایی و اشاره‌ای برای ایجاد اخلاق مؤید _____ ۱۵۹
۱. بررسی انطباق رفتار اسوه _____ ۱۵۹
۲. بیان اشاره‌ای با در نظر گرفتن مقاصد _____ ۱۶۸
- نقش تربیت اخلاقی مؤید در نوسازی شیوه نوین معرفت _____ ۱۷۶
۱. تطهیر و نقش آن در تکامل مادی - معنوی _____ ۱۷۷
۲. نهادینه کردن و نقش آن در نوسازی شیوه معرفت‌شناختی نوین _____ ۱۷۹
- فصل پنجم: چگونگی ارزیابی سیستم علمی - فنی جهان _____ ۱۸۳
- مقدمه: عقلانیت و اجرا محوری _____ ۱۸۳
- حاکمیت‌های سیستم علمی - فنی و جدایی از اخلاق دینی _____ ۱۸۶
۱. تعریف حاکمیت‌های سه‌گانه _____ ۱۸۶
۲. جدایی از اخلاق دینی _____ ۱۹۳
- ارزیابی نظریات اخلاقی اصلاح‌کننده سیستم علمی - فنی _____ ۱۹۹
۱. اشکالات خاص _____ ۲۰۰
۲. اشکالات عام _____ ۲۱۰
- نظریه تعبد و آداب علم و فناوری _____ ۲۱۸
۱. پیش‌بینی و غیب _____ ۲۱۸
۲. دست‌کاری و عمل منفصل بیرونی _____ ۲۲۲
۳. تصرف و عمل داخلی ذاتی _____ ۲۲۶

فصل ششم: هویت انسانی در افق جهان منتظر: چگونه می‌توان تعریفی اخلاقی از این هویت

ارائه نمود؟ _____ ۲۳۷

دو اصل مسلم (اصول موضوعه) در نظریه اخلاقی اسلامی _____ ۲۴۰

۱. اصل «اخلاقی بودن انسان» _____ ۲۴۱

۲. اصل «دینی بودن اخلاق» _____ ۲۴۲

۲. ابطال مُسَلِّمات (اصول موضوعه) نظریه اخلاقی غیراسلامی _____ ۲۴۴

۱. اصل موضوع «تفاوت میان عقل و شرع» _____ ۲۴۵

۲. اصل موضوع «تفاوت میان عقل و قلب» _____ ۲۴۹

۳. اصل موضوع «تفاوت میان عقل و حس» _____ ۲۵۳

۳. ارکان نظریه اخلاقی اسلامی _____ ۲۵۶

۱. نخستین قرارداد و اخلاق عالم‌گیر _____ ۲۵۹

۲. شق الصدر و اخلاق ژرفانگر _____ ۲۶۴

۳. تغییر قبله و اخلاق بالنده _____ ۲۷۱

۴. پاسخ به اشکالات احتمالی _____ ۲۷۸

فصل هفتم: تبلیغ بازگشت به اخلاق اسلامی: چگونه حلقه محاصره آن را بشکنیم؟- ۲۸۵

ارکان تبلیغ بازگشت به اسلام _____ ۲۸۶

۱. مفهوم «تبلیغ بازگشت به اسلام» _____ ۲۸۷

۲. مصداق «تبلیغ بازگشت به اسلام» _____ ۲۸۸

انواع محاصره در مورد تبلیغ بازگشت به اسلام _____ ۲۹۱

۱. محاصره خارجی _____ ۲۹۳

۲. محاصره داخلی _____ ۲۹۶

۳. محاصره ذاتی _____ ۲۹۸

راه‌های شکستن محاصره دعوت به بازگشت به اسلام _____ ۳۰۱

۱. مقتضیات اصول شکستن محاصره _____ ۳۰۱

۲. نتایج اصول شکستن محاصره _____ ۳۰۴

- فصل هشتم: شروط و موانع نوسازی اندیشه اسلامی _____ ۳۱۳
- شروط عملی برای نوسازی اندیشه دینی: _____ ۳۱۴
- شروط نظری نوسازی اندیشه دینی: _____ ۳۱۶
- ضمیمه: چگونگی مشارکت اخلاقی اهالی مغرب در میراث اسلامی _____ ۳۳۵
- مهاجرت اخلاق گرایان مغربی به مصر _____ ۳۴۱
۱. شکل های مهاجرت _____ ۳۴۲
۲. شکل های اقامت _____ ۳۴۳
۳. عوامل مهاجرت _____ ۳۴۴
- ویژگی های رفتار اخلاقی مغربی _____ ۳۵۰
۱. دوری از جدایی نگری یا ویژگی تکاملی _____ ۳۵۰
۲. دوری از نگاه تکلف آمیز انتزاعی یا ویژگی دسترس پذیری _____ ۳۵۴
۳. دوری از سیاسی کاری یا ویژگی انس طلبی _____ ۳۵۷
- تأثیر رفتار اخلاقی مغربی در نوسازی اخلاقی مصر _____ ۳۶۳
۱. ویژگی تکاملی رفتار اخلاقی مغربی و محو نمودهای جدایی نگری موجود در جامعه مصر _____ ۳۶۳
۲. ویژگی دسترس پذیری رفتار اخلاقی مغربی و محو نمودهای تکلف آمیز انتزاعی موجود در جامعه مصر _____ ۳۶۷
۳. ویژگی انس طلبی در رفتار اخلاقی مغربی و محو نمودهای سیاسی کاری موجود در جامعه مصر _____ ۳۷۰
- گفتار پایانی: فلسفه دین چیست؟ _____ ۳۷۵
- منابع _____ ۳۸۳

پژوهشکده علوم انسانی

ابو هریره در حدیث صحیحی از پیامبر اکرم ﷺ نقل می‌کند که فرمود:
«إِنَّمَا بَعِثْتُ لَأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ»^۱: من مبعوث شده‌ام تا مکارم اخلاق
(فضائل اخلاقی) را به کمال برسانم.^۲

---

۱. نهج الفصاحة، ص ۳۴۵. بخاری این حدیث را در کتاب «الأدب المفرد» روایت کرده و سیوطی نیز در کتاب «الجامع الصغير» آن را با لفظ «انما بعثت لاتمم صالح الاخلاق» آورده است.

۲. از امام صادق ع؟ نقل شده است: «همانا خداوند متعال مکارم اخلاق را به پیامبران اختصاص داد. پس کسی که مکارم اخلاق در او هست، خدا را بر این نعمت بزرگ باید ستایش کند و کسی که مکارم اخلاق ندارد، به درگاه خداوند تضرع نماید و از او درخواست نماید»، به آن حضرت گفته شد: مکارم اخلاق چیست؟ فرمود: مکارم اخلاق عبارت است از: پاکدامنی، قناعت، صبر، شکر، حلم، حیا، سخاوت، شجاعت، غیرت، راستگویی، نیکوکاری، ادای امانت، یقین، حسن اخلاق و جوانمردی [تحف العقول، ص ۳۸۰]. (مترجم)

مقدمه پژوهشگاه

عقلانیت را حد فاصل میان انسان و حیوان دانسته‌اند ولی آیا وجه تمایز انسان، عقلانیت مجرد از اخلاق است یا عقلانیت اخلاقی؟ نوع اول مشترک میان حیوان و انسان است و نوع دوم مختص انسان. از سویی انسان مدرن با وجود تأکید بر عقلانیت و علی‌رغم پیشرفت‌های علمی و فنی گسترده، گاه در تشخیص سود و زیان خود به خطا رفته و در خلاف جهت صلاح خود حرکت کرده است. این بدان سبب است که عقلانیت موجود در نظام علمی و فنی جهان، راه خود را از اخلاق جدا کرده است. بنابراین می‌توان گفت عاملی که انسان را از حیوان متمایز می‌کند، اخلاق‌گرایی است. ملاک ارزش و اخلاق هر چه که باشد، دنیای تکنولوژی و روابط پیچیده انسانی، نیازمند بازبینی عقلانی و ترسیم وظایف اخلاقی افراد و مجموعه‌ها در برابر یکدیگر است. طیف گسترده‌ای از مسائل فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، پزشکی و فناوری نیازمند بررسی اخلاقی هستند و همین امر به ظهور موضوعات اخلاقی جدید انجامیده است. موضوعاتی از قبیل: اخلاق در زمینه آی - تی، زیست فناوری، شبیه‌سازی، مسائل متنوع پزشکی، حقوق حیوانات، محیط زیست، سبک زندگی،

تعلیم و تربیت، رسانه و... از این رودر دهه‌های اخیر اشتیاق به دانش‌ورزی در زمینه اخلاق و به‌ویژه اخلاق کاربردی روبه افزایش گذاشته است.

کتابی که پیش روست، تالیف طه عبدالرحمن، اندیشمند و نظریه‌پرداز معاصر در عرصه فلسفه و اخلاق است. او که از پرچمداران فلسفه اخلاق در جهان اسلام به شمار می‌آید، با دعوت به اخلاق‌گرایی، به دنبال پایه‌گذاری بنیادهای نظری برای تاسیس مدرنیته اسلامی است و در این کتاب که آن را «سؤال الأخلاق مساهمة فی النقد الأخلاقی للحدائثة الغربیة» نامگذاری کرده، مدرنیته غربی را به چالش کشیده و پس از بیان نقاط ضعف و کاستی‌های آن، کوشیده است راه‌کارهایی اخلاقی برای برون‌رفت از وضع موجود و بازگشت به اسلام ارائه دهد.

این کتاب با عنوان «گفتمان اخلاقی تمدن غرب؛ از نقد تا ارایه بدیل» توسط دو مترجم گرامی و فاضل آقایان احمد ناظم و آیت اله خزاعی به فارسی ترجمه شده و توسط حجت‌الاسلام دکتر مهدی علیزاده مورد ارزیابی علمی قرار گرفته است. ضمن تشکر صمیمانه از زحمات ایشان، از سایر کسانی که در پژوهشکده علوم انسانی این پژوهشگاه به نحوی در به سامان رسیدن این اثر نقش داشته‌اند به‌ویژه حجت‌الاسلام دکتر علی‌همت بناری مدیر گروه اخلاق و تربیت اسلامی پژوهشکده، به دلیل حمایت علمی از تدوین این اثر، تقدیر و تشکر بعمل می‌آید.